

Karla
Papeš

Otvaranje značajne istraživačke teme hrvatske arhitekture

MARGARETA TURKALJ PODMANICKI,

Barokna sakralna arhitektura Đakovačko-osječke nadbiskupije, Zagreb:

ArTresor naklada – Institut za povijest umjetnosti, 2018., 319 str.

ISBN 978-953-8012-33-4; 978-953-7875-60-2

Mir u Srijemskim Karlovcima 1699. godine označio je veliku prekretnicu u hrvatskoj povijesti – nakon gotovo stoljeće i pol istočna Hrvatska oslobođena je osmanske vlasti te prelazi pod habsburšku vlast. Sljedeće, 18. stoljeće, razdoblje je sveobuhvatne obnove oslobođenih krajeva. Za nove spoznaje o razdoblju obnove istočne Slavonije zaslužna je povjesničarka umjetnosti Margareta Turkalj Podmanicki, autorica opsežne monografije *Barokna sakralna arhitektura Đakovačko-osječke nadbiskupije* koja će zasigurno služiti kao literatura svih nadolazećih istraživanja. Iz naslova knjige jasno se iščitava obrađena tema – sakralna arhitektura koja nastaje nakon oslobođenja od osmanske vlasti, tijekom prvih desetljeća 18. stoljeća, a svojim oblikovanjem pripada srednjoeuropskomu kulturnom krugu. Prostor današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije u prvoj je polovini 18. stoljeća pripadao četirima biskupijama: Đakovačkoj ili Bosanskoj biskupiji, Pečuškoj biskupiji, Srijemskoj biskupiji i Zagrebačkoj biskupiji. Detaljno je obrađeno dvadeset osam očuvanih postojećih crkava, neovisno jesu li izvorno barokne ili barokizirane.

Margareta Turkalj Podmanicki u uvodnome poglavlju navodi da je u odnosu na kontinentalnu Hrvatsku sakralna arhitektura istočne Slavonije 18. stoljeća slabije zastupljena u literaturi. U narednih sedam poglavlja (izuzev *Zaključka*) autorica razrađuje tvrdnju da je prostor istočne Slavonije kulturno povezan s područjem Donje Au-

strije i južnim dijelovima Ugarske, za razliku od prostora sjeverozapadne Hrvatske koji je kulturno povezan sa Štajerskom. Turkalj Podmanicki iznimno je doprinijela hrvatskoj povijesti umjetnosti ukazavši na razliku u ishodištima stila barokne sakralne arhitekture i njezine pripadnosti različitim kulturnim krugovima.

Drugo je poglavlje naslovljeno *Povijesne i crkvene okolnosti prve polovine 18. stoljeća na području današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije*. Riječ je o kratkome, ali informativnome poglavlju u kojemu se opisuju povijesne okol-

nosti u oslobođenoj Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća. Za razumijevanje razvoja određenih umjetničkih praksi važna je politička situacija i teritorijalna podjela. Tako je krajem 17. stoljeća istočna Hrvatska podijeljena na civilni Provincijal (pod upravom Dvorske komore) i Slavonsku vojnu krajinu (pod Vojnim vijećem u Grazu). Turkalj Podmanicki ukratko opisuje nekadašnje četiri biskupije te kao uvod u naredno poglavlje ističe tri najznačajnija crkvena reda u Slavoniji 18. stoljeća, ujedno i naručitelje sakralne arhitekture – franjevce, isusovce i kapucine.

Kako bi se jasnije razumjela klasifikacija pojedinih građevina, a time omogućila njihova valorizacija, nedvojbeno je uloga naručitelja i mecena u sveopćoj povijesti umjetnosti. Stoga je treće poglavlje, *Naručitelji i mecene sakralne arhitekture*, promišljen i kontinuiran slijed drugoga poglavlja. Podijeljeno je na četiri potpoglavlja, ovisno o tome radi li se o crkvenim, privatnim, vojnim ili državnim i općinskim naručiteljima. Najveći je broj obnova i izgradnji sakralnih objekata izveden na posjedima europskih plemića među kojima su značajnu ulogu imali vojni predstavnici koji su bili prisutni kao naručitelji, mecene te čak i projektanti. Princ Eugen Savojski značnita je ličnost prve polovine 18. stoljeća u Habsburškoj Monarhiji. Osim što je jedan od najvažnijih inicijatora gradnje fortifikacija u istočnoj Hrvatskoj, bio je i naručitelj dvaju objekata na svome vlastelinstvu – dvorca Bilje i crkve sv. Petra i Pavla (Topolje). Potonju Turkalj Podmanicki pripisuje velikom bečkom arhitektu Johannu Lucasu von Hildebrandtu, koji je bio i arhitekt privatnih narudžbi Eugena Savojskog.

Nakon potpunoga povijesnog konteksta i upoznavanja s građom slijedi vjerojatno i najvažnije poglavlje *Tipologija sakralne arhitekture na području Đakovačko-osječke nadbiskupije*. Građevine su klasificirane prema osnovnim prostornim tendencijama (longitudinalne i centralne) unutar kojih je daljnja podjela izvedena prema tlocrtnoj osnovi i pro-

stornim i konstruktivnim svojstvima. Tako su longitudinalne crkve podijeljene na: crkve sa svetištem užim i nižim od broda, jednodostorne crkve, crkva s jednodostornim brodom (Župna crkva Preobraženja Isusova u Piškorevcima), crkve s dvodostornim brodom, crkve s unutrašnjim zidnim stupcima i crkve s plitkim bočnim kapelama. Centralne su crkve podijeljene na crkve s tlocrtom u obliku izdužena oktogona i jedan izdvojen primjer Župne crkve Svih svetih u Đakovu, nekadašnje džamije iz 16. stoljeća. Također u zasebnom poglavlju *Oblikovanje pročelja* autorica razvrstava pročelja crkava ovisno o položaju zvonika u blizini pročelja. Zahvaljujući konstruiranju tipologije sakralne arhitekture i podjeli pročelja crkava, omogućuje se organizacija građevina sličnih karakteristika u odnosu na slične ili iste pojave u srednjoeuropskome kontekstu kao i u kontekstu hrvatske barokne arhitekture. Navedeno je obrađeno u poglavljima *Sakralna arhitektura Đakovačko-osječke nadbiskupije u srednjoeuropskom kontekstu* i *Sakralna arhitektura Đakovačko-osječke nadbiskupije u kontekstu hrvatske barokne arhitekture*.

Primijenjena metodologija Margarete Turkalj Podmanicki pokazala se uspješnom i primjerenom. Autorica od samoga početka uvjerljivo iznosi tvrdnje te vrlo pomno niže poglavlja. Uvodi čitatelja u povijesni kontekst i upoznaje ga s naručiteljima kako bi se nakon predložene tipologije građevina lakše uvidjela poveznica sa srednjoeuropskim kulturnim krugom Donje Austrije i južnih dijelova Ugarske, što nastoji dokazati od uvodnoga poglavlja. Konačno, u *Katalogu* pojedinačno opisuje 28 crkava, opise potvrđuje podacima iz arhivskih izvora i literature, rekonstruira tijekom gradnje i zaključno iznosi valorizaciju.

Od iznimnog su značaja za hrvatsku povijest umjetnosti četiri crkve koje se ističu kao kvalitetniji, ali i gotovo izolirani slučajevi istočne Slavonije. Dvije su pripisane bečkom arhitektu Johannu Lucasu von Hildebrandtu: crkva sv. Petra i Pavla u Topolju i crkva sv. Ane u Slavonskom Brodu.

Zanimljiva je i Župna crkva Sv. Mihaela u Osijeku (nekadašnja isusovačka crkva) koja tipološki pripada crkvama s unutrašnjim zidnim stupcima, a ističe se dvoranjanskim pročeljem nastalim u drugoj polovini 18. stoljeća. Turkalj Podmanicki pripisuje ju arhitektu Johannu (Jánosu) Hölblingu. S druge strane Samostanska franjevačka crkva Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu pripada tradiciji Palladijevih longitudinalnih crkava s upisanim plitkim kapelama kakve se javljaju na područjima pod mletačkom vlašću.

Nakon sažetka na engleskome jeziku slijedi opsežan popis izvora i literature. U knjizi su zastupljene recentne bibliografske jedinice te ilustracije visoke kvalitete. Potrebno je i pohvaliti autoričin stil pisanja, odmjeren i lagan, ali vrlo uvjerljiv. Konačno, sama autorica zaključuje kako je njezinim istraživanjem „otvorena značajna istraživačka tema hrvatske, ali i srednjoeuropske barokne arhitekture“, što je djelomično preuzeto za naslov, ali i zaključak ovoga rada. x